Andrzej Nowakowski

ZIEMIA WSCHOWSKA W DAWNEJ POLSCE (1343—1793)
SZKIC PRAWNOHISTORYCZNY

LANDSCHAFT WSCHÓW IN POLEN DER JAHRE 1343—1793
RECHTSHISTORISCHE SKIZZE

— Wstęp. — Ziemia Wschowska a Polska w latach 1343—1422. — Zasady przyłączenia Ziemi Wschowskiej w 1422 r. — Zanikanie odrębności. — Wnioski.

— Einleitung. — Landschaft Wschow und Polen in den Jahren 1343—1422. — Grundsätze des Anschlusses der Landschaft Wschów im Jahre 1422. — Schwund der Eigentümlichkeit. — Schlußfolgerungen.

I

Przyłączenie przez Kazimierza Wielkiego ziemi wschowskiej do Królestwa Polskiego w 1343 r. oraz późniejsze nadanie tej ziemi prawa polskiego w 1422 r. rzadko bywa przedmiotem zainteresowania współczesnej historiografii, poza opracowaniami M. Kapłona¹ i W. Korcza². Jeszcze rzadziej tym zagadnieniem interesują się historycy państwa i prawa

¹ M. Kapłon, *W sprawie zajęcia Wschowy przez Kazimierza Wielkiego*, SKH Sobótka 1961, 4, s. 598—601. **Skróty użyte w przypisach:** APP — Archiwum Państwowe m. Poznania i woj. poznańskiego; CDP — *Codex Diplomaticus Poloniae*; Długosz — J. Długosz, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, ed. A. Przeździecki, Kraków 1868; HPPP — *Historia państwa i prawa Polski*; KDWp — *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*; MRPS — *Mutricularum regni Poloniae Summaria*, ed. T. Wierzbowski; RH — „Roczniki Historyczne”; SKH Sobótka — „Śląski Kwartalnik Historyczny «Sobótka»”; VL — *Volumina Legum*.

² *Wschowa, Miasto i powiat*, red. W. Korcz, „Zeszyty Lubuskie” 1973, t. 13, s. 11—13.

polskiego. Autorzy pięciotomowej syntezy *Historii państwa i prawa Polski* ograniczyli się tu jedynie do kilku drobnych wzmianek³. Więcej informacji, zwłaszcza na temat wprowadzenia we Wschowie polskich instytucji prawnoustrojowych w 1422 r., zawierają dawniejsze opracowania S. Kutrzeby, dotyczące zarówno historii ustroju Polski, jak również historii źródeł dawnego prawa polskiego⁴. Ostatnio problematykę inkorporacji ziemi wschowskiej do Polski i nadania jej prawa polskiego podjął autor tych uwag⁵. W niniejszym artykule skoncentrujemy uwagę na zagadnieniach związanych z ustrojem ziemi wschowskiej po jej przyłączeniu do Korony Polskiej i tymi odrębnościami prawnoustrojowymi, które posiadają szczególne znaczenie dla ogólnej historii państwa i prawa polskiego. Oprócz dostępnych drukowanych zbiorów źródeł krajowych i zagranicznych sięgnięto również do zachowanych ksiąg sądowych wschowskich i kościańskich⁶.

II

Przed 1138 r. ziemia wschowska należała do prowincji wielkopolskiej. W 1322 r. Władysław Łokietek przyłączył ją na krótko do Królestwa Polskiego. Lecz na trwałe Wschowa została włączona do państwa polskiego dopiero za panowania Kazimierza Wielkiego w 1343 r. Data ta otworzyła dla Wschowy i okolic okres przejściowy, trwający aż do 1422 r. Rozumując w kategoriach prawnych, Wschowa począwszy od 1343 r. stanowiła wprawdzie własność króla polskiego i Korony Polskiej, lecz pod względem prawnoustrojowym nie była w pełni zintegrowana z pozostałymi ziemiami polskimi, szczególnie zaś z Wielkopolską. Ogółem ziemia wschowska (*districtus Vschovensis*) do 1422 r. zachowała odrębność administracyjną, licząc — według obliczeń A. Pawińskiego — 489,62 km² powierzchni⁷. Ziemia wschowska (zwana też dawniej rudzka) graniczyła od zachodu z księstwem głogowskim, od południa ze Śląskiem, od północy z województwem poznańskim, a od wschodu z wo-

³ HPPP I, s. 365 i in.

⁴ S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, t. 1, Korona, Warszawa 1925, s. 18; tenże, *Historia źródeł dawnego prawa polskiego*, t. 1, Lwów 1925, s. 84; *ibidem*, t. 2, s. 23.

⁵ A. Nowakowski, *Inkorporacja Wschowy do Polski w świetle prawa. Szkic prawnohistoryczny*, SKH Sobótka 1989, nr 2, s. 211—220.

⁶ APP, księgi sądowe wschowskie: grodzkie [Gr.], ziemskie [Z.].

⁷ A. Pawiński, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 13, *Źródła dziejowe*, Wielkopolska, t. 1, s. 50.

jewództwem kaliskim. Jak to opisał M. Bielski, bezpośrednio po 1343 r. król Kazimierz zachował tam miejscowe prawo i zwyczaje śląskie: „Mieszczanom przepuścił i przy prawie ich zachował. A między innymi rzeczami kować im monety pozwolił, co też mieli przedtem od książąt swych”⁸. Tak więc miejscowy system prawny czesko-śląski był tam nadal w powszechnym użyciu. Przez następne stulecie tolerowano ten stan prawny, chcąc zapewne uzyskać życzliwość, a przynajmniej neutralność ze strony wschowian, co było o tyle istotne, że Wschowa leżała na pograniczu ówczesnej Polski. Już Kazimierz Wielki wydał w Krakowie 23.05.1345 r. dwa dokumenty, adresowane do mieszczan wschowskich. Puszczając w niepamięć opór mieszkańców w 1343 r., biorąc pod uwagę dalszy rozwój handlu i rzemiosła, uwolnił ich od nadmiernych ciężarów i powinności. Nadał im także wieś Przyczyn wraz z kościołem, posiadłościami, lasami i drewnem znajdującym się w lasach⁹. Te przywileje świadczyły o stabilizacji i umocnieniu pozycji Polski w rejonie Wschowy. Również król Kazimierz osobiście przebywał we Wschowie, skoro 2.08.1349 r. wydał tam dokument, uposażający kościół w Tymbaruku w odległej Małopolsce¹⁰. W tymże 1349 r. miał miejsce znamienity fakt, potwierdzający wolę ugruntowania polskiego władztwa nad ziemią wschowską. Otóż monarcha mianował tam odrębnego zarządcę, zwanego starostą (*capitaneus*), wykonującego w jego imieniu funkcje sądowe¹¹. Pierwszym znanym starostą wschowskim był Jan z Rydzyny (1405—1422)¹². Spełniał on czynności, które należały do właściwości starosty generalnego wielkopolskiego. Starostowie wschowscy aż do 1422 r. byli całkowicie niezależni od starostw wielkopolskich, gdyż Wschowa nie należała wówczas do prowincji wielkopolskiej. Trzeba również tu wspomnieć, że 2.06.1404 r. — a więc jeszcze przed nadaniem prawa polskiego, król Władysław Jagiełło wydał w Łęczycy przywilej, potwierdzający prawa i przywileje miejskie Wschowy, łącznie z prawem mieszczan wschowskich do bicia własnej monety¹³.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na pewną prawidłowość. Otóż zwykle w XIV—XVI stuleciu upływał pewien — mniejszy lub większy

⁸ M. Bielski, *Kronika Polska*, t. 1, Sanok 1856, s. 394. Zob. też: Długosz III, s. 195—197.

⁹ KDWp II, nr 1241, 1242.

¹⁰ CDP III, nr 102.

¹¹ KDWp II, nr 1282.

¹² A. Gasiorowski, *Urzędnicy zarządu lokalnego w późnośredniowiecznej Wielkopolsce. Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, t. 24, nr 3, Poznań 1968, s. 150.

¹³ KDWp VII, nr 521; M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana*, t. 1, Warszawa 1885, s. 116.

— okres od momentu przyłączenia danej ziemi do Polski (w drodze działań zbrojnych, wygaśnięcia lenna, wykupu) do nadania nowo nabytej dzielnicy prawa polskiego. Na przykład księstwo oświęcimskie nabyte przez Polskę w 1457 r. otrzymało nadanie prawa polskiego dopiero podczas obrad sejmiku walnego warszawskiego w 1564 r.¹⁴ To zjawisko można wytłumaczyć brakiem silnej i scentralizowanej władzy państwowej i jej prężnego aparatu wykonawczego, co powodowało, że nie mogła ona łatwo przewyciężyć lokalnych partykularyzmów i zwyczajów. W przypadku Wschowy chodziło także o silne zakorzenienie i długotrwałe wpływy praw obcych: czeskich i niemieckich, jak również praw ukształtowanych pod rządami rodzimych Piastów śląskich.

III

O ile 1343 r. oznaczał dla Wschowy jedynie inkorporację *de facto* do Korony Polskiej, o tyle 1422 r. oznaczał już definitywną inkorporację *de iure*. Przywilej inkorporacyjny dla Wschowy i ziemi wschowskiej wydał król Władysław Jagiełło w Gnieźnie 12.07.1422 r. w otoczeniu możnowładców świeckich i duchownych¹⁵. Monarcha polski w swym przywileju:

1) przyłączył ziemię wschowską (*terra Vschovensis*) do prowincji Wielkopolski (*Polonia Maior*);

2) udzielił miejscowej szlachcie osiadłej (*terrigenae*) i pozostałym mieszkańcom (*incolae*) takich samych praw, jakie przysługiwały szlachcie i innym wolnym mieszkańcom ziem polskich;

3) ustanowił we Wschowie sądy prawa polskiego: grodzki i ziemski wraz z urzędem starosty grodowego oraz z klauzulą, że miejscowy sąd grodzki, podobnie jak w Koronie, posiada w sprawach karnych dla szlachty jurysdykcję w zakresie najpoważniejszych przestępstw pospolitych: a) kradzieży (*furtum*), b) podpalenia (*incendium*), c) mężobójstwa (*homicidium*), d) zadania rany krwawiącej (*sanguis*), e) okaleczenia (*membrorum mutilatio*) i innych nie wymienionych z nazwy przestępstw o dużym ciężarze gatunkowym. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że późniejszy zaledwie o rok statut warcki z 1423 r. w sposób zbliżony sformułował tzw. cztery artykuły grodzkie (starościńskie), wyznaczając

¹⁴ A. Nowakowski, *Dzieje ustroju i prawa księstw oświęcimskiego i zatorskiego*, Białystok 1988, s. 202–210.

¹⁵ H. Wuttke, *Städtebuch des Landes Posen*, Leipzig 1864, Nr. 49.

kompetencje sądów grodzkich w sprawach karnych na obszarze całego państwa¹⁶;

4) w przypadku trudności we właściwej interpretacji zasad prawa i procesu polskiego, sąd ziemski wschowski miał zasięgać rad sądu ziemskiego w Kościanie. Nie była to oczywiście apelacja, gdyż ta wykształciła się w procesie ziemskim w XVI stuleciu (od 1523 r.), a ponadto oba sądy ziemskie były równorzędne, lecz sąd kościański rozpoczął swą działalność znacznie wcześniej (Kościan i okolice weszły już w skład monarchii Władysława Łokietka), i dlatego ten właśnie sąd posiadał większe doświadczenie w stosowaniu prawa polskiego¹⁷;

5) na miejscową ludność nałożono również podatki i ciężary wynikające z prawa polskiego. Wschowa w 1422 r. została zaliczona do województwa poznańskiego, a starosta grodowy wschowski (podobnie jak wałecki) zaczął jednak podlegać staroście poznańskiemu, pełniącemu funkcję starosty generalnego dla Wielkopolski¹⁸.

Lecz równocześnie przywilej Jagiełły z 1422 r. zatwierdził wszystkie poprzednie nadania i przywileje, z których korzystała dotąd ziemia wschowska. Jednak najważniejszą częścią składową przywileju monarchiego było wprowadzenie tam polskiego prawa sądowego (*datio iuris polonici*), co spowodowało, że po 1422 r. zaprzestano stosowania prawa sądowego śląskiego oraz prawa lennego, które zostało zapożyczzone z Czech¹⁹.

Dopełnieniem przywileju z 1422 r. był akt wierności mieszczan wschowskich wobec króla polskiego i jego rodziny, pochodzący z 8.07.1425 r.²⁰

IV

Jak to ujął współcześnie J. Natanson-Leski, odrębności ustrojowe ziem inkorporowanych do Korony były wprost proporcjonalne do wielkości nabytego obszaru. Im mniejsza była jego powierzchnia, tym mniej tych różnic utrzymało się po inkorporacji i szybciej one zanikały²¹. Tak

¹⁶ HPPP I, s. 478.

¹⁷ J. Bielecka, *Inwentarze ksiąg archiwów grodzkich i ziemskich Wielkopolski XIV—XVI wieku. Województwo poznańskie, kaliskie, gnieźnieńskie, inowrocławskie*, Poznań 1965, s. 149—151.

¹⁸ Z. Głóger, *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*, Kraków 1900, s. 92.

¹⁹ Kutrzeba, *Historia ustroju...*, t. 1, s. 18; tenże, *Historia źródeł...*, t. 1, s. 84; *ibidem*, t. 2, s. 23.

²⁰ AGAD Warszawa, dok. perg. nr 279.

²¹ J. Natanson-Leski, *Rozwój terytorialny Polski od czasów najdawniejszych do okresu przebudowy państwa w latach 1569—1572*, Warszawa 1964, s. 115 i in.

też było w przypadku ziemi wschowskiej po 1422 r. Zasadniczo ziemia wschowska zachowała własną hierarchię urzędników ziemskich z wyjątkiem wojewody. W XV—XVI w. rozciągnął tu władzę wojewoda poznański, a starostwo wschowskie zaczęło nadawać staroście generalnemu wielkopolskiemu (*capitaneus Maioris Poloniae generalis et Vschovensis*). Ten ostatni człon tytułu starościńskiego zniknął w XVI w., kiedy to Wschowa była już w znacznym stopniu zasymilowana z resztą Wielkopolski²². Wówczas to odrębny starosta grodzki wschowski nie podlegał już jurysdykcji starosty generalnego wielkopolskiego. W przypadku nadania statusu prawnego ziemi wschowskiej po inkorporacji do Korony nasuwają się pewne analogie do sytuacji prawnej ziemi wieluńskiej, przyłączonej w całości do Polski w latach 1391—1401 (nadanie prawa polskiego nastąpiło tam w początkach XV w.)²³. Ale na mocy aktu z 1422 r. ziemia wschowska płaciła podatek, zwany poradnym, w nieco wyższej wysokości niż pozostałe ziemie Polski. Począwszy od XV stulecia ziemię wschowską zaczęto utożsamiać z powiatem wschowskim, ponieważ stanowiła ona samodzielny okręg sądowy, a Wschowa jako stolica powiatu stała się zarazem siedzibą sądu ziemskiego. Gdyby ująć prowincję wielkopolską w szerszym znaczeniu (tzn. 7 województw wraz z przyległymi doń ziemiami), czyli łącznie 29 powiatów, to na tej liście powiat wschowski zajmowałby pod względem powierzchni przedostatnią, 28 lokatę — i co ciekawe — z najmniejszą liczbą szlachty zagrodowej w całej Wielkopolsce²⁴. Według najnowszych badań przeprowadzonych przez A. Gąsiorowskiego, wschowska hierarchia sądowo-urzędnicza zaczęła wyodrębniać się u schyłku XV stulecia (m. in. zaczęli tam występować odrębny pisarz ziemski i podkomorzy wschowski). Urząd podkomorzego wschowskiego zanikł z początkiem XVI w. i pojawił się ponownie dopiero w 1670 r. Urzędnicy ci pochodzili i zamieszkiwali wyłącznie na obszarze ziemi wschowskiej. Aż do XVII w. utrzymywała się tam odrębność indygenatu wschowskiego, kiedy to ostatecznie wprowadzono w ziemi wschowskiej kompletną hierarchię urzędniczą na wzór innych ziem²⁵. Lecz po inkorporacji Wschowy do Korony dotychczasowy ka-

²² S. Kutrzeba, *Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich*, t. 7, *Ziemia wieluńska*, [w:] *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny*, S. II, t. 17 [ogólnego zbioru t. 43], Kraków 1902, s. 379; W. Konopczyński, *Wielkopolska w dobie Rzeczypospolitej szlacheckiej*, RH 1925, 1, s. 75-101.

²³ A. Nowakowski, *Przyłączenie Wielunia i ziemi wieluńskiej do Polski na przełomie XIV—XV w.*, „Zeszyty Naukowe Filii UW w Białymstoku”, t. 14, *Humanistyka*, z. 71, s. 3—23.

²⁴ Pawiński, *Polska XVI wieku...*, t. 1, s. 55 i in.

²⁵ Gąsiorowski, *Urzędnicy zarządu lokalnego...*, s. 22 i in; *Dzieje Wielkopolski*, t. 1, *Do roku 1793*, red. J. Topolski, Poznań 1969, s. 514.

sztelan przemęcki został zaliczony do sąsiedniego powiatu kościańskiego²⁶.

Jak już wspomniano, sądy: grodzki i ziemski według prawa polskiego zostały ustanowione we Wschowie w 1422 r. Pierwszym znanym z nazwiska starostą grodowym wschowskim już pod rządami prawa polskiego był Wincenty Świdwa z Szamotuł (w latach 1424—1427), drugim natomiast Teodoryk z Międzychodu (lata 1427—1432), a po nim Maciej z Borku (1434 r.)²⁷. Zachowana do dziś księga grodzka wschowska z lat 1660—1666 (*relationes*) w spisie z 1665 r. wymienia pierwszą księgę grodzką już z 1432 r. (została ona zniszczona bądź zagubiona w XIX w.)²⁸. Pierwsza w całości zachowana do naszych czasów księga grodzka Wschowy rozpoczyna się w 1495 r.²⁹ Jeśli chodzi o działalność sądu ziemskiego we Wschowie, to niewykluczone, że mógł on rozpocząć swoją działalność dopiero w 1434 r. Jest też wysoce prawdopodobne, że najstarsze księgi sądowe wschowskie: grodzkie i ziemskie spłonęły podczas pożaru miasta w 1431 r. W pierwszych latach istnienia sądu ziemskiego wschowskiego występował wspólny pisarz ziemski dla sądów: we Wschowie i Kościanie, co było zgodne z treścią przywileju królewskiego z 1422 r. o korzystaniu przez sąd wschowski z pomocy prawnej sądu kościańskiego³⁰. Do dziś przetrwały księgi ziemskie wschowskie poczynszy od 1527 r.³¹ We Wschowie, podobnie jak w całej ówczesnej Wielkopolsce, występował urzędnik sądowy, zwany burgrabią. Zastępował on starostę w sądzie grodzkim, choć zasiadał również w sądach ziemskich³².

Ponieważ pod koniec XV stulecia (1493 r.) ukształtowała się w Polsce ogólnopaństwowa reprezentacja stanu szlacheckiego (sejm walny), to też szlachta wschowska mogła w nim uczestniczyć na równych prawach ze szlachtą innych ziem Królestwa. Po raz pierwszy nastąpiło to w 1502 r., kiedy uniwersał króla Aleksandra wezwał dwóch przedstawicieli szlachty osiadłej w ziemi wschowskiej do wzięcia udziału w sejmie walnym, co zostało odnotowane w Metryce Koronnej³³. Lecz w przeciwieństwie np.

²⁶ A. Gąsiorowski, *Powiat w Wielkopolsce XIV—XVI wieku. Z zagadnień zarządu terytorialnego i podziałów Polski późnośredniowiecznej. Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, t. 21, Poznań 1965, s. 38.

²⁷ E. Raczyński, *Wspomnienia Wielkopolski*, Poznań 1843, s. 14 (przyp.); A. Gąsiorowski, *Starostowie miast królewskich w Wielkopolsce*, Poznań 1981, s. 69.

²⁸ APP, Wschowa, Gr. nr 145, k. 773v.

²⁹ APP, Wschowa, Gr. nr 1, k. 1—196.

³⁰ APP, Wschowa, Z. nr 3, k. 2v; *ibidem*, Kościan, Z. nr 12 (luźne zapiski z 1437 r.).

³¹ APP, Wschowa, Z. nr 1, k. 1—149.

³² Kutrzeba, *Sądy ziemskie i grodzkie...*, s. 379.

³³ MRPS III, nr 316.

do ziemi wieluńskiej, miejscowa szlachta nie posiadała własnego sejmiku ziemskiego, odbywając wspólne sejmiki: wojewódzkie z całą szlachtą poznańską i kaliską w Środzie i prowincjonalne z całą szlachtą wielkopolską w Kole, jak o tym relacjonował w 1577 r. słynny geograf i historyk M. Kromer³⁴. Według urzędowego spisu sporządzonego w 1569 r., ziemię wschowską w senacie polskim reprezentował kasztelan przemęcki, zaliczony do grona kasztelanów mniejszych, zasiadających tam jako 19 w kolejności po kasztelanie połanieckim, a przed krzywieńskim³⁵.

Po utworzeniu w 1578 r. Trybunału Koronnego, ziemia wschowska należała do tegoż trybunału z siedzibą w Piotrkowie. Czasem zdarzało się, że skład orzekający trybunału dla Wielkopolski odbywał roki sądowe poza Piotrkowem (w Poznaniu albo rzadziej w Bydgoszczy)³⁶. Szlachta wschowska uczestniczyła odtąd w sejmikach deputackich, mających na celu wybór deputatów do trybunału wspólnie ze szlachtą poznańską i kaliską. Odbywały się one również w Środzie, gdzie wybierano dwóch deputatów³⁷. Lecz w ostatnich dziesiątkach lat XVI stulecia pojęcie „ziemia wschowska” zaczęło zanikać w urzędowych dokumentach. Na przykład w uniwersale podatkowym Stefana Batorego z 1578 r. widnieje pojęcie odrębnej ziemi wieluńskiej — brak natomiast wyszczególnionej ziemi wschowskiej³⁸. Oznaczało to, że prawna integracja ziemi wschowskiej z pozostałymi ziemiami polskimi, a zwłaszcza z Wielkopolską, zapoczątkowana przywilejem królewskim z 1422 r. dobiegała końca, chociaż A. Gąsiorowski sugeruje, iż fakt utrzymania odrębnego powiatu wschowskiego na małym terytorium (niespełna 500 km²) przemawia za tym, że odrębności mogły tu występować aż do II rozbioru Polski w 1793 r.³⁹ Również M. Baliński i T. Lipiński uważali, że ziemia wschowska zachowywała odrębność prawnoustrojową do końca istnienia szlacheckiej Rzeczypospolitej. Jako argument przemawiający na rzecz tej tezy przyjęli oni fakt występowania tam oddzielnych urzędów ziemskich, przez co ziemia wschowska (poza Wschową także Bojanowo, Krobia, Leszno, Rawicz oraz Rydzyna) wyraźnie wyodrębniała się od całej prowincji wielkopolskiej⁴⁰.

³⁴ M. Kromer, *Polska czyli o położeniu, ludności, obyczajach, urzędach i sprawach publicznych Królestwa Polskiego księgi dwie*, Olsztyn 1977, s. 141. Por. *Historia sejmu polskiego*, t. 1, *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, red. J. Michalski, Warszawa 1984, s. 35.

³⁵ Bibl. Ossol. we Wrocławiu, rps nr 146/3, k. 82v.

³⁶ Gloger, *Geografia historyczna...*, s. 84.

³⁷ VL II, f. 962 (art. 2).

³⁸ VL II, f. 992.

³⁹ Gąsiorowski, *Powiat w Wielkopolsce...*, s. 83.

⁴⁰ Baliński, Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 1, s. 128—143.

V

Przyłączenie Wschowy wraz z sąsiadującym okręgiem do państwa polskiego należy rozpatrywać w dwóch aspektach: faktycznym (zajęcie tego obszaru przez Polskę w 1343 r.) i prawnym (nadanie prawa polskiego w 1422 r.). Patrząc z tego punktu widzenia, możemy stwierdzić, że 1343 r. rozpoczął okres utrwalania panowania polskiego na tych terenach. Po nadaniu prawa polskiego w 1422 r. dalsza integracja ziemi wschowskiej z Polską postępowała szybko, tak że w ciągu XV i XVI stulecia lokalne odrębności zaczęły stopniowo zanikać. Jednak niektóre odrębności ustrojowe — szczególnie w zakresie urzędów — występowały tu do XVII stulecia (do 1670 r.), a w świetle najnowszych badań mogły się nawet utrzymać do końca okresu przedrozbiorowego, tj. do 1793 r.